

rus, ad moræ purgationem; *Gabriel. de transactio. lib. 3. conclus. p. num. 12.*, *Seraphin. dicto privilegio 48. num. 8.* ubi num. 9. affert rationem, quod qui agit ad purgandam negligentiam, agit ad observantiam Juramenti, quia petit admitti adimplendum juramentum, quæ petitio videtur religiosa, & semper admitenda.

29 Limita Decimaquinto, negligentiam non purgare ab eo, qui compromisit in arbitros, & promisit eorum laudo stare, sub pœna expressa, & determinata, qui si laudo recusat stare, & appellet, licet postea pœniteat, & velit moram purgare, sera dicitur hæc pœnitentia, nec redimitur à pœna, moram, seu negligentiam purgando: *Calvin. de æquitate lib. 1. c. 79. num. 22.*, & seqq.

30 Limita Decimasexto, in tempore Legali, idest à lege decreto, quia eo elapso, non conceditur moræ purgatio, undè solum regula militat in tempore, & termino constituto ab homine, ut à Judice, vel à contrahentibus, ut latè ostendit *Surd. consil. 97. à num. 29.* & seqq.

ARTICULUS XXII.

De obligatione restituendi, quæ oritur ex Negligentia.

Obligatio restituendi oritur, vel ex influxu positivo in proximi damnificatione, ut furando, fata bobus depascendo, &c., vel influxu negativo, idest omittendo facere id, quod quis tenetur, ex qua omissione sequitur proximi damnum, de hoc secundo influxu agere est præfens institutum, quia talis omisso est actus negligentia, ex quo potest sequi obligatio restituendi, seu refarciendi damnum proximo illatum, per talem omissionem.

2 Iste influxus negativus solet à Doctoribus dividi in tres actus, seu in tres omissiones per hæc tria verba explicatas nempe (*Matus*) *Non obstant* (*Non manifestans*) primò contingit, quando quis potest impedire damnum proximi clamando, & non clamat, sed tamquam mutus silet, undè fur contrectat bona proximi, quod si videns talem contrectatio-

31 Plures alia limitationes possunt afferri, verum quia hæc materia de purgatione negligentia communiter tractatur à D.D. dum agunt de purganda mora, idèd ad eos remitto, ne alienos labores transcribam.

32 Limita Decimasextimo: In hærede, qui si non solvat, seu exequatur legata pia infra annum, executio devolvitur ad Episcopum, nec purgatio aliqua potest excusare, quin devolvat. *Diana p. 8. tract. 5. resol. 54.*

33 Hinc etiam fit locus regulæ approbatæ à Rota coram Pirovano in *Albanensi consilium 22. Aprilis 1622.*, quod ad supplendam Voluntariam Omissionem, & negligentiam nulla æquitas considerari potest. *Felin. in cap. Fraternalitatis num. 6. de testibus, Odd. de restit. in Integr. quest. 65. num. 61.*

34 Sicuti neque admittitur æquitas ad novum examen testium, quoties primo fuerunt examinati sine interrogatoriis per negligentiam partis non datis. *Rota coram Sacrato in Corduben. Prestimonior. decis. 488. num. 3.*, apud *Possium de manutenen.*

nem clamaret, putà dicendo cave furem, cave latronem, vel dominus rerum caveret, vel alii accurrerent, vel fur perteritus cessaret à contrectatione bonorum, sicque non sequeretur damnificatio, tacens ergo in tali casu influit influxu morali negativo in talem damnificationem, quod idem dicas de eo, qui obstare potest sine suo gravi incommodo, ne fur contrectet, & voluntariè omittit, & negligit, & idem de eo, qui potest sinè suo incommodo manifestare furem, undè qui passus est furtum, bona posset recuperare, nec tamen manifestat, sicque moraliter dicitur influere influxu negativo in talem damnificationem.

3 Dixi quod iste influxus negativus, consideratus in eo, qui tenetur clamare, obstare, manifestare; nam si nullatenus teneretur, nulla sequi potest obligatio, cum tunc nulla interveniat culpa contra Justitiam, jam enim usque ab initio hujus tractatus firmavimus, quod

quod negligens est, qui omittit facere id, quod tenetur, & potest, si igitur non teneatur, neque incurrit negligentiam.

4 Ut autem rem clarius enodemus, videndum est, quis teneatur, & universaliter loquendo regula est, quod de Jure Civili nemo tenetur ex Justitia obviare delicto, etiam si commodè possit, & sine suo periculo, putà insultatum defendere, furtum impedire, aut factum, aut verbis; *Felin. in c. Quanta num. 4. de sent. excom.*, & regula ista probatur ex quo, si in Jure habeantur textus obligantes aliquos ad obviandum delictis, isti non generaliter, sed in specie de aliquibus personarum generibus limitatè loquuntur, ut de Servo, qui tenetur dominum insultatum defendere est *tex. in l. prima §. Servus, & §. Occisor ff. ad Sillanian.* vel nisi sit pretio, & mercede conductus, ut in *l. metum la 3. §. sed licet ff. quod metus causa*, & latè examinat hunc articulum *Menoch. de arbitr. Judic. c. 355.*, ubi num. 5., quod conscius furti, non obvians ad restitutionem non tenetur, nisi eorum unus sit, qui furto obviare teneatur, ut in famulo, & similibus, ubi num. 9. limitat regulam in crimine lesæ majestatis, tunc conscius debet impedire si potest, vel revelare, per *tex. in l. Quisquis §. id quod C. ad l. Juliam majest.*, alias non impediendo, vel non revelando resultaret contra eum inditium occultæ societatis, & num. 18. quod reg. fallit in Uxore, quæ tenetur revelare conspirationem, quam novit factam contra maritum, & num. 19. quod fallat in Vassallo, qui pariter tenetur impedire, si potest, aut revelare conspirationem, quam novit factam contra dominum, & num. 20. hoc idem firmat in cõsanguineis, cæterisque sanguine conjunctis; eandem regulam fusè satis more solito comprobatur *Farinac. quest. 51. à num. 1.*, & seqq., ubi num. 26. easdem limitationes confirmat, *Decius in l. Culpa caret ff. de regul. Juris, Cagnol. in eadem l. Culpa caret*, Contra hanc regulam videtur satis urgere *tex. clarus in dicta l. Culpa caret, & in l. nullum crimen. ff. de reg. Jur., cap. negligere 2. q. 7.*, in quibus dicitur, quod tunc culpa caret, quando non potest impedire, ergo si possit, non caret culpa, *Cagnolus in dicta l. culpa caret à num. 3.*, & seqq. addendum esse putat (*si teneatur*): ut Offitialis, Servus, secus verò, si non teneatur ex aliquo offitio, contractu, aut conditione, oportet igitur investigare, quis, & quo titulo teneatur proximum defendere, furta, & dam-

na prohibere, aut jam facta revelare.

5 Ex duplici autem titulo contingere potest, quem teneri evitare hujusmodi negatiuū influxum, scilicet, vel ex charitate, vel ex justitia, ex charitate tenetur unusquisque, quia unicuique mandatum est de proximo suo, & instauratur, in secundo præcepto charitatis (*diliges proximum tuum sicut te ipsum*) ex hoc verò capite oritur quidem obligatio sub mortali, si contingat negligentia, & omisso in re gravi, non tamen obligatio restituendi, quia lex charitatis ad restitutionem non obligat, etiam si quis malo animo, putà ex odio, invidia, vindicta negligeret obviare proximi damnificationem, ut ex communiori Doctorum sententia contra *Cajetanum, Angelum, Riccardum, Valerum*, benè observant *Lessus de Just.*, & *Jure lib. 2. c. 13. nu. 63.*, *Filiut. tract. 32. c. 3. quest. 12. num. 7.*, *Bonacina de restit. in genere d. 1. q. 2. p. 11. num. 2.*, *Azorius p. 3. lib. 4. c. 16. quest. 2.*, *Farinac. quest. 51. num. 25.*

6 Qui verò tenetur ex Justitia evitare hujusmodi influxum negatiuum, & non evitat, iste tenetur ad restitutionem, seu magis propriè loquendo tenetur refarcire damnum proximo illatum, suo influxu morali negativo, qui autem ex justitia teneatur, latius explicandum est (primò quidem regula est, quod omnes, qui ex contractu, vel quasi contractu tenentur damnum proximi evitare, ij ex Justitia obligantur, & negligentes peccant mortaliter, & tenentur damnum refarcire.

7 Inter quos primus, & principalis est Princeps quocunque titulo decoretur sive Imperatoris, sive Regis, sive Ducis, sive Præsidis provincie, omnes enim ex quo Regni status, vel Provincie regimen acceptarunt, cui correspondet honor, & lucrum, ex quasi contractu, tenentur subditorum, & populorum damna evitare, idèd *Hieronymus super Hieremiam ad c. 22. relatur in c. Regum offitium 23. q. 5. ait, Regum offitium est proprium facere iudiciū, & justitiam, & liberare de manu calumniatorum vi oppressos, & Peregrino, Pupilloque, & Vidue, qui facilius opprimuntur à potentibus, præbere auxilium, nam nihil Regi prodesset si diceret, ego neminem calumniavi, ego neminem oppressi; nam Deus Hieremie c. 7. ait, nolite contristare, ut non solum non eripiat, sed ne patiamini, quidem per vestram conjuentiam ab aliis contristari, idèd *Turrecremata in dicto c. Regum offitium*, verbum illud (*conjuentia*) explicat idèd negligentia vel consensu, quia dum negligit tollere*

tollere, seu evitare damna, quæ per alios subditis inferantur, moraliter censetur consentire.

8 Ita, & Joannes Papa VIII. relatus in *c. Administratores* 23. *quest.* 5. hoc idem explicat per hæc verba (*Administratores planè secularium dignitatum, qui ad Ecclesiarum tuitionem, Pupillarum, ac Viduarum protectionem, rapaciumque refrenationem constituti esse proculdubio debent, quoties ab Episcopis, & Ecclesiasticis viris conventi fuerint, eorum querimonias attentius audiant, & secundum quod necessitas expetierit, absque negligentia examinent, & diligenti studio corrigant, quod si Dei timorem præ oculis non habentes negligere, post secundam, & tertiam admonitionem inventi fuerint, omni se noverint communionem usque ad dignam satisfactionem privatos, ubi glos. in *Vers. Privatos* dicit videtur ergo, quod ipso Jure sit excommunicatus Princeps, qui non facit Justitiam Clerico, verius tamen dicit *Turcremata*: non esse latæ sententiæ, sed ferendæ, & interpretatur privatos idest privandos, si enim trina præcedere debet monitio, constat ordinem judicarium esse servandum.*

9 Princeps enim negligens facere, quæ ad suum spectat munus assumptum in Principatu, infidelis dicitur *Hyerem. c. 1.* ibi *Principes tui infideles populo non judicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos*, dicuntur autem infideles, ex eo, quia assumendo Principatum, quasi contrahunt cum populo, in quo quasi contractu continetur promissio de bono regimine, tuendo subditos, liberando eos à malo &c., si ergo negligant præstare promissa, infideles sunt, *Lessus lib. 2. c. 32. num. 15. vers. 5.*, & *num. 16.*, *Cyprianus pariter in lib. de Abusibus in 9. genere abusionum*, ponit assertam Principum negligentiam, relatur in *c. Rex debet* 23. *q. 5.* ibi *Rex debet furta cobibere, adulteria punire impios de terra perdere parricidas, & pejerantes vivere non sinere, filios suos non sinere impiè agere*, propter quod *lib. 1. Regum c. 2.*, *Heli summus Sacerdos*, qui alioquin in se bonus erat, ut dicitur in *c. licet Heli de Simonia*, quia verò non correxit filios, sed negligentius sinebat eos impiè vivere, Divino Dei iudicio morte correptus est, postquam iidem filii perierant una die.

10 Non impediendo ergo furta, & damna, cum possint, Principes peccant contra justitiam pro stipendio laboris, & diligentia adhibenda recipiunt à populis lucra, & honores, ac proinde ad restitutionem tenentur,

Lessus de Just., & *Jure lib. 2. c. 13. dub. 10. n. 7.*, *Cagnol. in l. culpa caret sub. n. 6. ff. de regul. Juris.*

11 In pluribus ex negligentia deficere posse Principes, compendiosè notavit *Filius tract. 28. sub num. 125.*, & 126. incipiendo à tertio peccato, videlicet. Tertio peccare potest in socordia, & negligentia, in munendis arcibus regni, undè populi securitas, & pax pendet, quarto in reficiendis publicis viis, & custodiendis, undè salus viatorum periclitetur, quinto in non subveniendis pauperibus, & miserabilibus personis ægestatem patientibus; Sextò si negligens sit in non tollendis pravis consuetudinibus usurarum, & contractuum lege naturali, aut ecclesiastica, prohibitorum, ludorum, aut spectaculorum, cum morali periculo peccatorum, & his similibus, tenetur etiam ministros aptos, & dignos eligere, undè si in hoc negligens sit, tenebitur ad omnia damna, quæ subditis ob malitiam, ignaviã, vel etiã ministrorum negligentiam obvenirent; *Lessus d. tract. de Just. lib. 2. c. 32. n. 13.*, *Genesi autè c. 18.* describuntur qualitates ministrorum eligendorum à Principe pro Republicæ commodo videlicet (*provide de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderunt avaritiam, & constitue ex eis Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos*) explicat quoque *Lessus dicto lib. 2. c. 32. num. 19.* eas qualitates nempe; primò ut sint potentes, idest sapientia, industria, & strenuitate idonei; Secundò timentes Deum, nihil enim ita compellit hominem justè agere, quàm timor Dei ubique præsentis, & omnia intuentis; tertio in quibus sit veritas, idest qui neminem decipiant, sed stent promissis, leges servant; quartò Odientes avaritiam, ne propter pecuniam, munerum, aut lucri spem iniuste agant, notat pariter *num. 20.*, & 22., tunc Principem ex hoc capite negligenter, scilicet se habendo in electione ministrorum peccare mortaliter, quando electi indignitas est patens, & sibi nota; post electionem ministrorum Princeps diligenter debet invigilare de eorum administratione, & si noverit minus rectè agere, tenetur eosdem corripere, & tandem incorrectos à munere se movere, alias negligentia culpa maculabitur.

12 Limitanda sunt hæc omnia secundum leges prudentia; *Lessus d. c. 13. nu. 70.*, quando scilicet commodè non potest sine graviore, & maximè publico incommodo; nam sicut negligens est, qui non facit, quod debet, & potest

potest, ita negligentia non incurrit culpam, qui non facit, quod non potest, non posse autem dicitur, quod non sine graviore incommodo fieri potest, nam minus malum comparatione majoris, habet rationem boni *c. duo sunt mala dist. 13.* si igitur, ex quo Princeps vellet impedire aliquod furtum, vel aliquod homicidium futurum, suspicaretur, vel prævideret, quod gravius malum Republicæ sequeretur, tunc sine culpa negligere posset, neque teneretur ad aliquam restitutionem.

13 Tenetur Princeps defendere vi oppressos, non solum Viduas, & pupillos, qui de facili propter eorum imbecillitatem vim patiuntur, & quorum substantiam multoties à Tutoribus, & Procuratoribus devorata illacrimantur sine fructu, sed & artificum, & operariorum, qui à nobilioribus, & potentioribus solent opprimi, dum sub fide pretii urbanis verbis inducuntur merces vendere, aut operari, sed inurbanis prætextibus diutius protrahunt solutionem, ac multoties, vel vix dimidiatam exbursant stipem, vel obligationem civilem, criminosis minis student delere, hos ergo vi oppressos, tenetur Princeps auctoritate sua defendere, alias negligens peccat, & tenetur ad damna, pluribus enim sacra scriptura locis hoc memoriæ demãdatum legimus; sic *Hyerem. c. 22. Audi verbum Domini rex Juda, qui sedes per solium David, facite justitiam, & libertate vi oppressos de manu calumniatoris, & Psalm. 81. eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris, Psalm. 40., Beatus vir qui intelligit super egenum, & pauperem in die mala liberabit eum dominus.*

14 Ne contingat, quod vi oppressi clament ad Deum, dum apud homines non inveniunt auxiliatorem, ut *Isaie 38. Domine vim patior, responde pro me; & Habacuc c. 1. usquequo Domine clamabo, & non exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & non salvabis, & factum est Juditium, & contraditio potentior; Psalm. 75. leva manus tuas in superbias eorum in finem; Psalm. 34. Eripiens inopem de manu fortiorum ejus egenum, & pauperem à diripientibus eum.*

15 Propter quod *Paulus ad Roman. c. 13.* ait de Principe, *non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in ira ei, qui malum agit; Hinc D. Paulus à Judæis vim patiens, in actibus Apostol. c. 23., & ad Tribunum confugit, & ad Cæsarem appellavit, quia ad eos spectabat defendere vi oppressos, quare principem in hac defensione negligentem gra-*

viter peccare ostendit *Ceval. tract. de Cognit. per viam violentiæ glos. 5. à num. 38.*, & post eum *Salgad. de protect. regia p. 1. c. 1. prelude. 3. sub num. 95.*

16 Tandem Princeps contrahens cum suis subditis, tenetur Jure naturæ contractum servare, ut *D.D. in l. digna vox C. de legibus, & ostendit Azorius p. 1. lib. 5. c. 11. vers. in hac itaque controversia sequitur, quod omittens servare contractum, ex qua omissione alter contrahens damnum patitur, Princeps ad restitutionem, teneatur, quod est generale in omnibus contrahentibus, in quo tamen casu Princeps se habet, ut privatus; & dixi de negligentia Principum p. 2.*

17 Judex pariter, & quicumque in magistratu constituitur, ut petentibus justitiam administret, negligendo justitiam, & Jus reddere petenti tenetur ad damna, quod latius ostendi in speciali articulo de negligentia Judicum, idè hic non repeto.

18 Custodes hortorum, & vinearum, cum ex contractu teneantur ad talem custodiam, ad id enim conducti sunt, & ipsi locant operas suas, idè ex Justitia tenentur evitare damna, quantum in ipsis est, alias negligentes tenentur damna refarcire, undè tenentur; vel obstare, si possunt, vel clamare, vel damnificatores revelare, alias hæc omittendo, influunt influxu negativo in tale damnum. *Bonacina de restitut. in genere d. 1. q. 2. p. XI. nu. 4.*, *Azor. p. 3. lib. 4. c. 16. quest. 3.*, ubi qui mercede conductus ad clamandum, si pretio recepto corruptus à damnificatoribus clamare negligat, tunc peccat contra Justitiam, & tenetur ad damna, & latius *quest. 4.* ubi etiam examinat, qualiter custos teneatur ad restitutionem, dum principalis non teneretur, ut fraudans gabellam ex plurium sententia, nisi post sententiam, eo quia si dicamus, quod custos non clamans, non impediens, sit causa accessoria, quo ad hæc damna, & sit regula, quod accessorium sequatur naturam principalis, si igitur principalis damnificator non teneatur ad restitutionem, vel non nisi post sententiam, ita & custos; Respondit tamen quod in hoc casu custos est causa principalis, ex quo est mercede conductus specialiter ad hoc, ut custodiat, & à damnis defendat, quantum in se est: dixi quantum in se est, quia si violenter impediretur clamare, puta grave periculum, aut damnum sibi immineret, vel ligatus detineretur, tunc cessat obligatio.